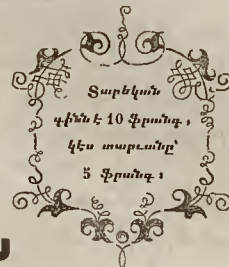
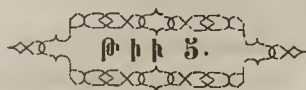

ԵՌՌՌՍ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

1862

Հին շուկայական աշտարակին սրահայանը :

Բ.

(Հարսնականի մասնաշրջանը)

Ահայն Պարտանու կը սխալէր: Իր կամաց հակառակ՝ երրորդ մէկն ալ կար, որ գաղտնիքն իմացած էր, այս ինքն՝ Դեղներեսը, որն որ քարայրէն ամէն բան լսած էր:

Իսկզբան լսածն աղէկ չէր հասկընար, գաղափարները մտացը մէջ խառնաշփոթ մտած էին: Բայց վերջէն ամէն լսածները քովէ քով բերելով ու աղէկ մը կշռելով, բանին հուսովանը պայծառ ու յայտնի կերպով ըմբռնեց:

Ասոր վրայ սրտին մէջ արտաքոյ կարգի փոփոխութիւն մ'եղաւ: Ամենայն ինչ յայտնապէս իմանալէն ետքը, նախ Տոնային մահուան յիշատակը մարին մէջ սաստիկ կերպով մը նորոգուեցաւ, իսկ ասոր՝ անմիջապէս յաջորդեց վրէժխնդրութեան բաղձանք մը: Եւ աս վերջին մտածմունքն ուրիշ ամէն խորհուրդներէն զօրաւոր գտնուելով, ամէն բան սպառող հրոյ մը պէս՝ սրտին մէջ երթալով տարածուեցաւ եւ վերջապէս բոլորովին գրաւեց:

Ապուշ բնաւորութիւն ունեցողներուն յատուկ է, որ մի միայն խորհրդի կամ կրից տեղի կու տան, բայց ալ անկէ ետեւ ամենեւին միջոց մը բաւական չ'ըլլար ան խորհուրդը կամ կիրքը քննելու. հապա բոլոր զօրութեամբ անոր գործադրութեան ետեւէն կ'ըլլան, եւ հասարակօրէն գլուխ կը հանեն:

Դեղներեսը մէյ մը վրէժխնդրութեան խորհուրդը մտքին մէջ հաստատելէն ետեւ, սկսաւ զանազան միջոցներ փնտռել՝ նոյնը գլուխ տանելու համար: Վերջապէս ծրագիրը շինեց, ամէն պարագաներն որոշեց, եւ համբերութեամբ գործադրութեան ատենին հասնելուն կը սպասէր:

Իր ծածուկ ապաստանարանին մէջ ընկողմանած,

Ժայռին պատառուածէն տեսաւ որ արեւը մարը մըտնելու վրայ է. լսեց որ փողերուն ձայները՝ անկէ քիչ մը հեռու դաշտին վրայ արածուող կովերուն տուն դառնալու նշանը կու տան: Կամաց կամաց գիշերուան մուրձը սեւ քօղի մը պէս իջաւ ամէն կողմ՝ ծածկեց. երկնից կամարին վրայ հազարաւոր աստղներ երեւան ելան: Պիսգինին նաւապետն ու նաւաստիներն արդէն շատոնց ձգած գացած էին:

Նոյն ատեն Դեղներեսը տեղէն ցատքեց, քարայրէն դուրս ելաւ եւ մեծ զգուշութեամբ ծովէ զերքը գնաց: Առանց ձայն հանելու՝ յառաջ գնաց մինչեւ ան տեղը, ուր երկու ժամ յառաջ Պարտանու եւ իր նաւաստիները նստած էին: Կրակ վառուած տեղը մօտեցաւ, մոխրակուտին քով ծուներ դնելով՝ մոխրին տակ ծածկուած քանի մը փալվիլացող կայծերը քովէ քով բերաւ, ասդին անդին գտած փայտի կտորները ժողվեց անոնց վրայ դրաւ եւ նորէն կրակ վառեց: Անկէ ետեւ՝ դէպ ի ծով դարձաւ: Հեռուէն գիշերուան մթին մէջ՝ Պիսգինին ստուերը տեսաւ, զորն որ՝ կպրաձիւթելու վրայ ըլլալով, մէկ կողմը պառկեցուցած էին: Լուութեամբ նաւուն մօտեցաւ, քանի մը անգամ չորս կողմը պտրտեցաւ եւ մտադրութեամբ քննեց որ մէջը արդեօք շարժում մը կայ: Նաւուն ամէն կողմը խոր լուութիւն կը տիրէր: Նոյն իսկ շունը՝ որն որ հասարակօրէն նաւուն դեկին մօտ կը կենար եւ ամենափոքր շարժում մ'ըլլալուն պէս՝ կը հաջէր, ան իրիկունը հոն չէր. հաւանակաւ նագոյնս տէրը զինքը մէկտեղ խուցը տարած էր: Աս կողմանէ ապահովութիւն առնելէն ետեւ, դէպ ի նաւահանգիստ նայեցաւ: Թմբին վրայ ամենեւին մարդ չէր տեսնուեր, միայն հեռուանց պանդոկի մը պատուհանները լոյս կը տեսնուէր, եւ մօտերը սպասող մաքսի պահապանի մը վեր վար քաշելուն ոտնաձայնը կը լսուէր:

Քանի մը վայրկեան հոն կենալէն ետքը, Դեղներեսը նորէն ժայռը դարձաւ եւ վառած կրակին առջեւ կեցաւ: Աչուրները միշտ դէպ ի նաւահանգիստ ուղղած ըլլալով, տեսաւ որ պանդոկին պատուհաններն ալ մթնցան, եւ մաքսապետը պտրտելէն յոգնելով՝ իր խղիկը քաշուեցաւ: Չորս կողմը նայե-

ցաւ Գեղներեսն ու մտիկ ըրաւ. ամէն տեղ խաղաղութեան ու հանդարտութեան մէջ էր. ծովուն ալիքներուն ծովեղերքը զարնուելուն ձայնէն, եւ գիշերային միջատներուն մրմունջէն ուրիշ բան չէր լսուեր:

Նոյն միջոցին մօտակաց եկեղեցւոյ մը զանգակատան ժամացոյցը տասնումէկ զարկաւ: Գեղներեսն անմիջապէս սկսաւ գործել: Չեւքը երկու կտոր վառած փայտ առաւ, դէպ ի նաւ սկսաւ երթալ, իր սիրական մեռելոց երգն երգելով եւ մէջ ընդ մէջ սպառնական խօսքեր խառնելով: Կու գամ, կու գամ, կու գամ, կը կրկնէր ցած ձայնիւ Իրենք զՏոնա ջուրը նետեցին ես ես իրենց նաւուն մէջ կրակ պիտի ձգեմ Փչէ, սիրուն հով, փչէ, փչէ, ինչպէս որ Տոնային հետ տուն դարձած օրս կը փչէիր:

Աս խօսքերն ըսելով՝ Պիսգինին մօտեցաւ, եւ միտքը դրածը կատարելու յարմար տեղ մը գտնելու համար՝ քանի մ'անգամ նաւուն չորս կողմը դարձաւ: Նաւուն կողերը՝ որոնք բոլոր օրը արեւուն տոչորիչ ճառագայթներէն խիստ չորցած էին, եւ որոնց վրայ դեռ կատարեալ չչորցած կպրածիւթը կը փայլէր, Գեղներեսին միտքը դրածը կատարելու շատ աղէկ կը յարմարէր: Բայց ինք կ'ուզէր անանկ տեղ մը կրակ տալ, ուր շուտով բռնկելով ու ամէն դի տարածուելով, Տոնային սպանիչը քնոյ մէջ չորս կողմանէ պաշարէ, որ անիկայ չկարենայ պրծիլ:

Քանի մը անգամ ալ նաւուն չորս դին պտրտեւէն ետեւ, վերջապէս ետեւի կողմը կեցաւ ու վառած փայտերը մերձեցուց: Ապրածիւթն անմիջապէս կրակ առաւ, եւ բոցը նախ եւ յառաջ ան կողմերը քաշելով՝ որոնք դեռ նոր կպրածիւթուած էին, շուտ մը կրակէ գծի մը պէս նաւուն երկայնութեամբը տարածեցաւ: Գեղներեսն աս տեսնելով, չկրցաւ ուրախութենէն ինք զինքը բռնել. Կ'այրին կոր, կ'այրին կոր, սկսաւ պոռալ. հա՛, հա՛, հա՛, Տոնա հիմայ գո՛հ պիտ'որ ըլլայ:

Ասոր վրայ իր սիրական երգն երգելով, երկրորդ փայտն ալ նաւուն մերձեցուց, եւ անմիջապէս երկրորդ լուսաւոր գիծ մ'ալ սկսաւ կաղմուիլ: Ինք պսպէս զբաղած ատեն՝ թմբին վրայ ոտքի ձայներ լսուեցան: Սակայն անիկայ վրէժխնդրութեան գործքին մէջ ընկղմած՝ բան չլսեց: Ոտնաձայնն երթալով աւելի կը մօտենար: Յանկարծակի պոռալու ձայն մը լսուեցաւ. Գեղներեսը սարսափած՝ ետեւ դարձաւ ու փախչիլ կ'ուզէր. բայց Սիմոն Լաւոյին ձեռքը զինքն արդէն բազկէն բռնած էր:

Հոս ինչ գործք ունիս, թշուառական աղջիկ, գոչեց ծեր պահապանը:

Չեմ տեսներ, պատասխանեց Մերլէ, Պարտանուն նաւը կրակի տալ կ'ուզէ:

— Ստուգիւ, այնպէս է, բոցին փայլելը կը տեսնեմ. . . Աստուած սիրես, Մերլէ, նաւաստիներն արթնցուր:

Հարկաւոր չէ, պատասխանեց Մերլէ, նաւապետին ձայնը չեմ լսեր. բանն արդէն իմացուեր է:

Պէտք ենք երթալ մարելու օգնել, ըսաւ Սիմոն, դէպ ի Պիսգին քայլ մ'առնելով:

Բայց Մերլէ թեւէն բռնելով՝ ետ կեցուց ու ցած ձայնիւ, Ասիկայ ինք զինքը պարապ տեղ ձեռք տալ է, ըսաւ: Կ'ուզեմ որ Բրովանսցին զքեզ տեսնէ, եւ իբրեւ հրձիգ՝ ոստիկանութեան ձեռքը մատնէ:

Բայց թէ որ ամէն բան իրեն մեկնելու ըլլամ, առարկեց Սիմոն:

Գեղներեսը դատաստանի առջեւ կը հանէ, պատասխան տուաւ Մերլէ: Չեմ լսեր շուտն արդէն հաղելու սկսաւ. իրենք առանց մեծ աշխատութեան կրակը կրնան մարել: Շուտով, փութանք նաւ մօտենք, վասն զի հոս երկայն կենալը վտանգաւոր է:

Ասոր վրայ Սիմոն կէս մը բռնութեամբ հետը քաշելով, սկսան երթալ: Քիչ մը ետքը նաւահան գիտը հասան, ուր նաւը թող տրուած էր՝ Ռիկոյ թիափարին հսկողութեան տակ, որն որ անոնց հեռաւորութեան ատեն՝ ճամբորդութեան համար հարկաւոր եղած ամէն բաները պատրաստած էր: Լաւոյ Գեղներեսն ալ նաւը խօթեց, եւ սկսան դէպ ի հին աշտարակը յառաջ երթալ:

Մերլէ եւ Սիմոն նաւուն մէջ Գեղներեսին զանազան հարցումներ ընելով, ջանացին ըրած գործողութեան պատճառն իմանալ. բայց պարապ տեղ: Աղջիկը Սիմոնին զինքը բռնած վայրկեանէն՝ խիստ լուռ թիւն մը կը պահէր: Աջուրներն անշարժ բռնած՝ անանկ կը կենար, որ կ'երեւար թէ իրեն եղած ամէն հարցումներէն ամենեւին բան չի հասկընար:

Լաւոյ վերջապէս համբերութիւնը կորսնցնելով, Կարծես թէ, գոչեց, իրեն հետ խօսիլս չ'իմանար:

Ի՞նչ կ'ըսես, պատասխանեց Մերլէ գլուխը շարժելով, չեմ տեսներ որ նոր ծնած տղէ մ'աւելի չ'իգիտեր ինչ ըրածը: Աղէկ ժամանակին հասանք. քառորդ մը ուշացած ըլլայինք, Բրովանսցիները նաւուն մէջ ծխած ձկի կը դառնային:

Փառք Աստուծոյ, ընդմիջեց Լաւոյ, դէպ ի նաւահանգիստ նայելով, կ'երեւայ թէ փնտ մը չէ հասած, վասն զի եթէ կրակը մարած չըլլար, բոցն ասկէ տեսնուելու էր:

Հոգ մ'ըներ, գոչեց Մերլէ. Պարտանու գոփսքէն ելած սատանայ մըն է, բոցն իրեն փնտս չ'իկընար ընել. կրակին մէջ կենալու այնպէս վարժած պէտք է որ ըլլայ, ինչպէս ձուկը՝ ջրին մէջ: Վախս միայն ան է՝ որ չըլլայ թէ բան մ'իմացած ըլլայ եւ Գեղներեսն ամբաստանէ:

Ի՞նչ կրնան ընել, ըսաւ Սիմոն, անանկ մէկու մը, որուն խեղքը գիւռ բացուած չէ:

Չեմ գիտեր, չեմ գիտեր, պատասխանեց Մերլէ. դատաւորներն ալ իրենց անձնական կարծիքն ունին: Բաց անկից՝ կրակ ձգողներուն պատիժն այնչափ թեթեւ չէ. գիտես կարծեմ, մահ կամ ցուկանաւ:

— Կարելի բան է:

— Ինչպէս որ ըսի: Եթէ բանը հոն հասնելու
ըլայ :

Ձէ, չէ, ընդմիջեց Սիմոն. անկարելի է, բոլորովին
անկարելի. աւելի ես ձեռքովս նախ զինքն ու
վերջէն ինք զինքս կը խղզեմ. . . . : Բայց վախճալու
բան չկայ, անանկ չէ՞, վարպետ: Բանը միայն մենք
գիտենք:

— Այնպէս է: Բայց եթէ խորհրդոյս անսալ
կ'ուզես, պէտք է որ աղջիկը քովդ պահես:

Աշտարակին մէջ, գոչեց Սիմոն. բայց ասիկայ
կարգադրութեան դէմ է:

Բայց ամենէն ապահովն աս է, աւելցուց Մեր-
լէ. եթէ զինքը կը տեսնեն, կրնան վրան կասկածի
երթալ. ասոր հակառակ եթէ մէջտեղը չերեւնալու
ըլայ, ոչ որ իր վրայ կը մտածէ: Պարտանու քանի
մ'որէն ասկէ կ'երթայ. գալ շաբթու եկած ատենս՝
զինքը կ'առնում Ռոբերտին կը տանիմ:

Թէպէտ Սիմոն կը տեսնէր որ ըրածն օրինաց
դէմ է, սակայն Մերլէին խրատին անսաց:

Քրոջն աղջիկը բանտարկուած կամ դատաստա-
նական քննութեանց տակ ձգուած եւ կարելի է նաեւ
մահաւան դատապարտուած տեսնելու մտածմունքը՝
վրան այնպէս սոսկում բերաւ, որ դիւրաւ համոզուե-
ցաւ Մերլէին խորհրդին հետեւելու:

Մերլէ եւ Ռիկոյ խոստացան որ բանը մէկու մը
չյայտնեն: Իսկ իր տեղը պահպանութիւն ընողին
նկատմամբ՝ որոշեցին որ Էլիզին գալն անկից ծածուկ
պահեն: Անոր համար աղջիկը սովորական նաւա-
մատուցէն հեռու ցամաք հանեցին, եւ վերջէն իրենք
բուն տեղն ելան: Հոն առժամանակեայ պահպանը
առանձնութենէն ձանձրացած՝ անձկութեամբ իրենց
կը սպասէր: Անմիջապէս լաւոյն շաբթական պաշարը
նաւէն դուրս հանեցին, եւ ամէնքն անոր հրաժարական
ողջոյն տանով՝ նաւ մտան: Սիմոն սպասեց մինչեւ որ
նաւը բաւական հեռացաւ, անկէ ետքը Գեղնեբերսն
առաւ աշտարակը տարաւ:

Պիտի շարունակուի:

ՎԵՃԱՄԵՐԱՐԱՄԵՆ

Խոտախայի համաժողովի քննարկումներ:

(Շարունակում է)

2.

Հոհենշտադտեան կայսերական ազդատոհմին իշխանու-
թեան վերջանալէն մինչեւ Խոտախայի նոր տէրութեան
կազմուիլը:

1259—1539.

Խոտախայի պատմութեան Հինգերորդ Յրջանին
սկիզբը նշանաւոր է Հոհենշտադտեան ցեղէն Կոնրատոս
Գ.ին որդւոյն Կոնրատիկին (Կոնրատինոս) կամ Կոնրա-
տոս Ե.ին Մանֆրէտ հօրեղորդը իր աս եղբորդին Սի-
կիլիայի գահը նստեցնելու ջանքը: Կոնրատոս Գ.ին մա-

հուրէն ետքը Հռոմայի քահանայապետը իբրեւ աւատա-
տէր վերին իշխան Սիկիլիայի թագաւորութեան՝ ջանաց
Գաղղիայի Ս. Լուգովիկոս թագաւորին եղբայրը Անժուի
Կարոլոս իշխանը հաւանեցնել որ նոյն գահը թագաւոր
նստի: Կարոլոս իրեն մատուցուած թագն ընդունեցաւ.
1265ին մեծ բաղմութեամբ Գաղղիացոց Խոտախայ ան-
ցաւ, Հռոմ քահանայապետին առջեւը աւատաւոր իշ-
խանի մը սովորական ըլլող հաւատարմութեան եր-
դումն ընելէն ետքը՝ Սիկիլիայի ու Ապուլիայի աւատային
իշխանութիւնները թագն ընդունեցաւ, խոստանալով որ
տարւէ տարի՝ իբրեւ աւատական տուրք՝ քահանայապետին
800 ունկի ոսկի վճարէ: Նոյն ատեն Խոտախայի մէջ
Կուէլփեանց ու Կիպելլեանց կողմնակցութիւնները նորէն
գլուխ վերցուցին, առջինները Կարոլոսին ու Գաղղիացոց
կողմը կը բռնէին, իսկ ետքինները՝ անոնց հակառակորդ-
ներն էին: Մանֆրէտ իշխանը իր Կոնրատիկ եղբորդւոյն
իրաւունքը պաշտպանելու համար Կարոլոսին դէմ զէնք
առաւ, բայց յաղթուեցաւ ու պատերազմի դաշտին վրայ
ինկաւ. ուստի Կարոլոս աս կողմանէ ազատելով, ընդու-
նած նոր գահն ելաւ իբր Սիկիլիայի ու Ապուլիայի թա-
գաւոր: Բայց այնպիսի խիստ ու բռնաւորական կառավա-
րութիւն մը սկսաւ ընել, որ ամէն հպատակները կը փա-
փագէին նորէն Գերմանացոց կայսեր իշխանութեան տակ
մտնել, եւ Կիպելլեանց Կոնրատիկին գաղտուկ զենսկան-
ներ խաւրեցին՝ որ դայ իր հաջը գահը նորէն ժառանգէ:
Խեղճ Կոնրատիկ փութաց աս հրաւերին հետեւելու.
շուտ մը 10,000 զօրքով 1267ին Խոտախայ անցաւ, եւ
յաջողութեամբ մտաւ Նէապոլոսի երկիրը: Հոն Կարոլոս
թագաւորն իր զօրքովն ասոր դէմ պատերազմի ելաւ ու
յաղթեց: Կոնրատիկ թշնամոյն ձեռքէն փախչելով,
կը ջանար Գերմանիա անցնիլ: Բայց մատնութեամբ ինքն
ալ իր մտերիմ բարեկամը՝ Պատրնի Փրիգորիկոս իշխանն
ալ անգութ Կարոլոսին ձեռքն ինկան, որն որ երկուքին
գլուխն ալ կտրել տուաւ:

Կարոլոս անկից ետքն ալ իր բռնաւորական ըն-
թացքը չփոխեց. որով եւ Սիկիլիացիք բոլոր Գաղղիա-
ցիներէն վճէժ առնելու խորհուրդներ մտածել սկսան,
որ եւ վերջապէս սոսկալի կոտորածով մը կատարեցաւ:
Յամի 1282ին զատկի իրիկունը Բալերմոյ երեկոյեան ժա-
մին ատենը քաղքին դրան առջեւը առանձնական դէպ-
քէ մը կռիւ փրթաւ: Մէկ քանի հոգի լեբ Գաղղիա-
ցւոյ մը մէկ անկարգ գործքէն զրգուելով, զինքը զարկին
մեռցուցին: Նոյն վայրկենին հաղարաւոր Սիկիլիացիք
իրենց դաշոյններովը Գաղղիացոց վրայ թափեցան ու
անխնայ կը սպաննէին. անանկ որ անոնց մէջէն ոչ կին մը
եւ ոչ տղայ մը աս կոտորածէն կրցաւ ազատիլ: Բոլոր
Սիկիլիա կղզւոյն այլ եւ այլ քաղաքներն ալ ամէն
Գաղղիացիք Սիկիլիացի դաշոյններուն ու սրբուն կը հան-
դիպէին. միայն Գադանո քաղաքին մէջ՝ 8000, իսկ
Մեսսինայի մէջ 3000 Գաղղիացիք՝ ինչպէս նաեւ փոխ-
աբքան ալ սպաննուեցան: Աս սոսկալի կոտորածը Պատ-
մութեանց մէջ Սիկիլիայի երեկոյեան պաշտն (Vêpres
Siciliennes) անուամբ նշանաւոր եղած է: Կարոլոս թա-

գաւորը Սիկիլիացիներէն վրէժ առնելու համար իր զօրքովը Մեսսինա քաղաքը պաշարեց: Բայց Արակոնիայի Պետրոս թագաւորը Մեսսինացւոց օգնութեան ածապարեց: Կարողու չկրնալով այսչափ թշնամեաց դէմ դնել, արտօրնօք Նէապոլիս դարձաւ, եւ իր իշխանութիւնը միայն Նէապոլիտ տէրութեան վրայ կրցաւ պահել: Իսկ Սիկիլիա կղզոյն վրայ Արակոնիայի տիրող ցեղէն թագաւոր նստեցաւ, եւ Հռոմայի քահանայապետներն ալ քանի մը տարի աս բանիս հակառակելէն ետքը՝ վերջապէս լռեցին:

Միջին եւ առաւելագէտ Վերին Իտալիայի մէջ, գերմանական կայսերաց ուժը կոտորելէն ետքը՝ հետզհետէ պզտիկ պզտիկ Հասարակապետութիւններ կազմուած էին: Ասոնցմէ մէկ քանին, մանաւանդ Գենուա, Վենետիկ ու Բիզա իրենց վաճառականութեամբը շատ հարստացան ու զօրացան: Ամենէն աւելի Գենուայի հասարակապետութիւնն իր ուժն ու ծովը վրայ ունեցած յաջողակութիւնը կը ցուցնէր, եւ առանձինն իբրեւ միւս երկու հասարակապետութեանց նախանձորդն ու հակառակորդը՝ ամէն առթի մէջ անոնց զօրութիւնն ու ազդեցութիւնը նուազեցնելու կը ջանար: Աս պատճառաւ յամի 1261ին՝ երբոր Միքայէլ Ը. Պալէոլոկ բիւզանդեան կայսրը՝ Կոստանդնուպոլիս Վենետացւոց ձեռքէն առնելու համար պատերազմի կը պատրաստուէր, Գենուացիք իրենց նաւերովն ու զօրքովը անոր օգնութեան հասան, Վենետացւոց յաղթեցին, մայրաքաղաքն առին, կայսեր յանձնեցին: Ասկից ետքը յամի 1284ին նոյն Գենուացիք Բիզայի հասարակապետութեան ծովային զօրութիւնը բոլորովին խորտակելով, ու 1298ին Վենետիկի հասարակապետութեան նաւերուն ու զօրաց վրայ մեծ յաղթութիւն մ'ալ ընելով, բոլոր Միջերկրական ծովուն վրայ գրեթէ միակ տիրող եղան: — Փլորենտիայի հասարակապետութիւնը յամի 1282ին ազնուականաց դէմ մեծ յաղթութիւն մը ընելով, ռամկապետական իշխանութիւնը հաստատեց:

Լոմբարտիայի մէջ գրեթէ քայլ առ քայլ իսպառ շինանելու մօտիկցող ազատութիւնը հեղ մ'ալ իր գլուխը վերցնելու պէս կ'երեւար: Յամի 1302—6 Լոմբարտական քաղաքներուն շատին ժողովուրդները՝ իրենց գլուխ ըլլող բռնաւորներուն իրարու դէմ ըրած անվերջանալի պատերազմներէն ձանձրանալով՝ ոտք ելան ու զանոնք վճռեցին: Հաղիւ թէ ասոնք պակսեցան, մէյ մ'ալ Հենրիկոս Է. Գերմանիայի կայսրը (1308—1313) փորձ փորձել ուզեց, Իտալիայի մէջ խել մը տարիներէ առաջ շիջած կայսերական իշխանութիւնը նորէն հաստատելու: Թէպէտ եւ իր արշաւանաց սկիզբները յաջողութիւն գտնելու պէս կ'երեւար, որովհետեւ Լոմբարտիայի քաղաքները նուաճելէն ետքը՝ յամի 1311ին Լոմբարտական երկաթի թագով պսակուեցաւ, եւ յաջորդ տարին ալ Հռոմ դնաց՝ քահանայապետին ձեռքէն կայսերական օծութիւնն ու թագն ընդունեցաւ: Ի վերայ այսր՝ ամենայնի իր յաղթութիւնները կարծածին եւ յուսացածին պէս յառաջ չգացին:

Նոյն ատեն ստորին Իտալիայի մէջ Նէապոլիտ Ռոբերտոս թագաւորը, զորն որ Հռոմայի քահանայապետն Իտալիայի թագաւորութեան փոխանորդ կամ փոխարքայ անուանած էր, կը ջանար իր իշխանութիւնը տարածել ու մեծցնել: Բայց Լոմբարտական քաղաքներուն պզտիկ պզտիկ իշխաններէն զատ, ուրիշ դիպց իւրենդէմ նոր հակառակորդ մ'ալ ելաւ: Լուզովիկոս Գ. կայսրը (1314—1347) յամի 1327ին յանկարծ Իտալիա մտաւ, Միլանի մէջ Իտալիայի թագաւորութեան թագով պսակուեցաւ, անկից Հռոմ անցաւ՝ Հռոմէական կայսրութեան թագն ընդունեցաւ ու սկսաւ Սիկիլիայի նաւատորմը Փլորենտիայի հասարակապետութեան ու Նէապոլիտ թագաւորին դէմ պատերազմիլ: Սակայն զանազան կողմեր իրեն դէմ այլեւայլ վտանգաւոր շարժումներ սկսելով, միանգամայն իր զօրաց թիւն ալ մահացու հիւանդութիւններէն քիչցած ըլլալով, ստիպեցաւ թող տալ, 1330ին Գերմանիա դառնալ: Նոյն տարին Պոնտիֆացւոց Յովհաննէս թագաւորը, որուն նոյն Լուզովիկոս Իտալիայի թագաւորութեան փոխանորդութիւնը տուած էր, յանկարծակի իր զօրքովն Իտալիա մտաւ: Պրեշիացիք, անոր մեծ ընդունելութիւն ըրին, սոյնպէս Հռոմայի քահանայապետն անոր գալուն վրայ իր հաճութիւնը յայտնեց. Լուքքացիք ալ զինքն իւրենց գլուխ ընտրեցին: Բայց Փլորենտացիք ու Նէապոլիտ Ռոբերտոս թագաւորն իրեն դէմ ելլելով, զինքն Իտալիայէն վճռեցին:

Աս միջոցին՝ Հռոմայի մէջ խռովութիւններն ու երկպառակութիւնները կը շատնային, մանաւանդ որ քանի մը քահանայապետներ կղեմէս Է. Էն սկսեալ մինչեւ Գրիգոր Թ. Եօթանասուն տարիի չափ (1309—1377) իրարու ետեւէ Գաղղիայի Աւինեոն քաղաքը կը նստէին, Հռոմ չէին կրնար երթալ. որով Հռոմայի մեծերն աւելի եւս առիթ կը գտնէին ստորին ժողովրդեան հետ գժտելու եւ կռուելու:

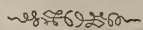
Ինչպէս ուրիշ քանի մը հասարակապետութիւններու, նոյնպէս առանձինն Գենուայիին մէջ քանի մը կիպելլեան ու կուէլփեան դերդաստաններուն իրարու դէմ գլխաւոր իշխանութեան համար հանած կռիւները ամէն բան տակն ու վրայ կ'ընէին: Մանաւորապէս Սպինոլա ու Տորիա կիպելլեան ազգատոհմներուն եւ կրիմալի ու Ֆիէպքի կուէլփեան ազգատոհմներուն վեճերն ու կռիւները ժողովուրդը կատկեցնելով, յամի 1339ին աս դերդաստանները վճռեցին եւ իրենց առաջին Գուբբո (Տօթի) Սիմոն Պոքքանէկը՝ հասարակապետութեան գլուխ դրին. որով եւ Գենուայի դքսական (Տօթի) իշխանութեան սկիզբ եղաւ:

Աս քաղաքային շփոթութեանց պատճառաւ նեղութեանց ու տառապանաց մէջ գտնուող խեղճ Իտալացւոց ուրիշ աւելի ծանր ու սոսկալի աղէտներ եկան հասան. (1347) մեծ սով ու (1348) զարհուրելի ժանտախտ մը Սեւ մահ ըսուած: Աս աղէտներն ալ բաւական չըլլալով՝ դարձեալ քաղաքային ժանտ մը երկիրը կը տառապեցնէր. այսինքն՝ այլեւայլ կողմնակցութեանց պա-

տերազմները դադարեցնելու և քիչ մը ատեն խաղաղութիւն ըլլալէն ետքը՝ մէկ կամ մէկալ ազնուականը, եղած կարգաւորութեանց վրայ դո՛ւ չըլլալով, գլուխը խել մը սրկանէր՝ իբր վարձկան զօրք կը ժողվէր, ու այլ եւ այլ աւազակաց գնդեր կազմելով՝ ամէն դի աւազակութեամբ կ'ապստամբէր, կը կողոպտէր, կ'այրէր, ու բռնական հարկահանութեամբ տկարները կը տառապեցընէր:

Այսպէս բոլոր Իտալիա, Կայսերական իշխանութիւնն իր վսայէն բոլորովին վերցուելէն ետքը, չորեք տասներորդ ու հնդետասներորդ դարերուն մէջ տարւէ տարի նոր ու մեծամեծ խռովութեանց ասպարէզ ըլլալով, կ'անշքանար, կը տկարանար ու կ'աւրուէր: Չարմանալին ան է՝ որ բոլոր երկիրն այսպէս ըստ քաղաքային կարգաց քայքայելու եւ այսպիսի անիշխանութեան մէջ ամէն բարոյական կապերն ու կարգերը թոյլնալու եւ քակուելու ժամանակը՝ արհեստները, ճարտարութիւնը, գիտութիւններն ու վաճառականութիւնը չէ թէ միայն չէին խափանուեր, հապա կը ծաղկէին ու յառաջագեմ կ'ըլլային:

Պիոյի շարանակոտի:

ՄԱՂԱՔ ՄԱՍՏՈՐԱՐԱՆ

Գ. ՄԱՏԱՏԵՐԵՒԻ ՏՆԿԵՐ

(Շարանակոտի):

Ծաղկին կազմութեան կողմանէ պէտք է հետեւեալներուն միտ դնել: 1. Ճիշդ շահքրամի ձեւ, այսինքն ծաղկին տերեւները յարկի մը կղմիտներուն պէս կանոնաւորեալ իրարու վրայ հանդչած ըլլալ: 2. Հրանունի կերպաւորութիւն, այս ինքն ծաղկին տերեւները դէպ ի ներս դարձած ըլլալ, եւ հրանունի պէս ծաղկին մէջտեղը բարձրանալ ու գնդակ մը կազմել: 3. Վարդածեւ, երբ որ ծաղկին տերեւները դէպ ի ներս կամ դէպ ի կենդրոնը եւ դէպ ի դուրս կորացած կ'ըլլան: 4. Գնդածեւ, երբ որ ծաղկը վերին կողմը կէս գունդ մը կը կազմէ: 5. Կոնաձեւ, երբ որ ծաղկին կենդրոնին տերեւներն աւելի վեր բարձրացած կը կենան: 6. Եռանկեան ձեւ, երբ որ ծաղկին տերեւներուն ամէն մէկն անանկ դուրս կորացած է՝ որ սուր եռանկիւն մը կը կազմեն: 7. Խառն կազմութիւն, երբ որ աս ձեւերուն խառնուրդէն բաղկացած է: Իսկ գոյնին եւ նկարին կողմանէ միտ դնելու արժանի են: 1. Սուր եւ նեղ գծերով միագոյնները, օրինակի համար սպիտակ ծաղիկ՝ մանուշակագոյն եւ գեղին կղմիտորի գոյնով գծերով եւ այլն: 2. Այնպիսիները՝ որոնք վերին պէս՝ բայց երկգոյն գծեր ունին: 3. Լայն գծերով միագոյնը: 4. Երկնագոյնը՝ որուն մէջ գոյներն իրարու մօտեանալով կը նուազին եւ աներեւոյթ կ'ըլլան: 5. Այնպիսիները՝ որոնց տերեւներուն ետեւի երեսն ամենեւին նկար չունի: 6. Այնպիսիները դարձեալ՝ որոնց գոյնին յատակը կարմիր կամ դորշ կամ պղնձագոյն է, ու միեւնոյն գոյններով նկարներ ունին, որոնք տեղ տեղ զօրաւոր եւ տեղ տեղ տկար են: 7. Միագոյնները:

Թէ որ շահքրամի գեղեցիկ տեսակներ յառաջ բերել կ'ուզուի, պէտք է նոյնը սերմանէ յառաջ բերել: Սերմը պէտք է Ապրիլի մէջ ընձանակի կամ թաղարի մը մէջ աղէկ հողի վրայ ցանել, վրան քիչ մը հող դնել, շիտկել, եւ ընձանակը կամ թաղարը առատաւ արեւ տեսնող տեղ մը դնել ու քիչ մը ջրել: Տնկերն ըստ բաւականի աճելէն ետքը, աղէկ հողով պատրաստուած եւ քիչ մը բարձրիկեկ ածուի մը մէջ, իրարմէ 6 մատնաչափ հեռու տնկելու է, եւ երբեմն երբեմն ջրելով՝ խոնակելի բռնելու է. աճելէն ետքն ալ՝ ածուն վայրենի խոտերէն միշտ մաքրելու է: Ծաղիկնին տեսնուելէն ետքը՝ գեղեցիկ ծաղիկ ունեցողներն արմատին հողով պէտք է ընձանակներու մէջ փոխադրել եւ ութը օր շքի մէջ ձգել: Չանազան գոյներ յառաջ բերելու համար, արուեստական գործողութեան ձեռք կը զարնուի, այսինքն խիստ բարակ եւ կակուղ վրձնով մը, մէկուն ծաղիկ փոշին մէկալին վրայ կը բերուի:

Գեղեցիկ տեսակներն ած դնելով՝ պէտք է բազմացընել, որուն համար զօրաւոր ծիւղերը պէտք է բնորել եւ Յունիսէն մինչեւ Օգոստոս ած դնել: Բայց դնելու համար ընտրուած ծիւղը՝ ոչ նոր ծիւղ պիտի ըլլայ (որովհետեւ կրնայ դիւրաւ կոտրիլ), ոչ ալ շատ հին (որովհետեւ դիւրաւ արմատ չիձգեր): Իսկ ած դնելու եղանակը հետեւեալն է: Ած գրուելու ծիւղին վրայ սուր զմեղիտով մը՝ մէկ հանգոյցէն մինչեւ մէկալ հանգոյցը՝ դէպ ի վեր եւ ծիւղին հաստութեան կիսէն ճեղք մը կը բացուի կամ կը կտրուի: Աս ընելէն ետքը՝ կարուածքը զգուշութեամբ ու առանց կոտրելու գետինը կը պառկեցուի, եւ ծիւղին կարուած մասը՝ կտրուելու սկսած տեղոյն հետ՝ ուստի որ արմատները պիտի սկսին, կը միացուի, եւ ած դնելու համար պատրաստուած փափուկ հողին մէջ կը խոթուի, այնպէս որ բոլոր ճեղքը հողով ծածկուի: Եւ որպէս զի հողին տակը գրուած ծիւղը նորէն չկանգնուի, ճանկածեւ գաւազան մը կ'առնուի, կոր կողմը՝ ծիւղին վրայ, իսկ շիտակ կողմը՝ հողին տակ կը խոթուի, որով աս ճանկը զծիւղը կը բռնէ, որ հողէն վեր չէլէ, հողը վրան կը ճնշուի, եւ քիչ մը ջրելէն ետքը՝ ընձանակն ութը օր շուք տեղ մը կը ձգուի, ետքը նորէն արեւու մէջ կը բերուի, եւ միշտ կը ջրուի: Աս ծիւղերը շուրջ վեց շաբաթ ետքը արմատ ձգած կ'ըլլան, անկէ ետքը գլխաւոր տնկէն կտրուելով՝ կը բաժնուին եւ ածուի կամ թաղարի մէջ կը տնկուին: Ած դնելու ատեն՝ թէ որ ծիւղը փրթի, ան ատեն պէտք է զանիկայ ձգքել, կակուղ հողի մէջ տնկել, վրան ապակի մը ծածկել, եւ ապակեղն տակը՝ տնկոյն օդ տալու համար երկու քար կամ երկու փայտի կտոր դնել, ասանկով՝ գրեթէ ամէն անգամ փրթած ծիւղերն ալ արմատ կը ձգեն:

Գեղեցիկ շահքրամները՝ ձմեռը սառամանիքէն ազատ խցի մը մէջ կը բերուի, եւ գեղեցիկ օդերուն պատուհան բանալով՝ օդ կը տրուի: Ասոնք քիչ պէտք են ջրուիլ, ապա թէ ոչ՝ արմատները կ'աճին եւ տունկը կը փճանայ: Երբեմն մինչեւ գարուն ընձանակները ձիւնով կը ծածկեն: Գարնան, տնկոյն բոլորտիքին հողը մէկդի

առնելով, տեղը նոր հող պէտք է լեցնել, եւ միշտ միտ դնել որ արմատները չվնասին, ետքը կամաց կամաց բաց օդի վարժեցնել, այս ինքն՝ ութ օրուան չափ առտուն դուրս հանել, իրիկունը ցուրտը կոխելէն յառաջ՝ նորէն ներս առնուլ, անկէ ետքը կրնայ բաց օդի մէջ ձգուիլ: Ազուրաները (պալարժաները) Մայիսի մէջ քիչ մը հողով կը պահուին, ետքը շատ մեծ ընձանակի մէջ տնկուելով, այնպիսի տեղ մը կը դրուին՝ ուր կէսօրէն յառաջ միայն արեւ տեսնեն, եւ անձրեւոտ եղանակներուն միշտ խոնաւ չմնան: Ժամանակէն յառաջ շահոքրամ ծաղիկեցնելու համար, հասարակ եւ ոչ թէ գեղեցիկ տեսակներէն՝ Գեկտեմբերի մէջ զօրաւոր տնկերէն քանի մը հատ կ'առնուի, տաք խցի մը՝ արեւ տեսնող պատահաւնին առջեւ կը դրուի, եւ քիչ մը շատիկէ կը ջրուի:

Պիտի շարունակութիւն:

ՊԵՏՄԱԿԱՆ

Լոնտոնի ծխան մաքրողներու տունը:

Յառաջագոյն Լոնտոնի մէջ Մոնդեկիու գերդաստանը՝ ամէն տարի Մայիսին առաջին օրը նոյն մայրաքաղաքին ծխան մաքրողներուն համար զանազան հանդէսներով մեծ տօն կը կատարէր: Ար զըցուի որ աս սովորութիւնը հետեւեալ գէպէն յառաջ եկած ըլլայ:

Մոնդեկիու տիկինն ըստ սովորութեան՝ ամառն իր գեղի տունը գտնուելով, ամէն օր իր Եղուարդ անուն պղտիկ որդին պտըտելու կը խաբէր ծառայի մը հետ, որուն սաստիկ հրաման տուած էր որ տղան երբեք քովէն ու աչքին առջեւէն չհեռացնէ: Օր մը ծառան հին ծանօթի մը հանդիպելով, անոր հետ մէկտեղ պանդոկ մը գնաց, տղան դուրսը թող տալով՝ որ հոն մօտերն առանձին պտըտի: Քիչ մը ատեն ներսը կենալէն ետեւ՝ ծառան դուրս ելաւ, որպէս զի տղան առնու տուն տանի, որովհետեւ ճաշու ժամանակ էր: Բայց չըրցաւ գտնել: Մինչեւ իրիկունը չորս դին պտըտեցաւ, ամէն կողմ, ամէն տուն հարցնելով, բայց պարապ տեղ. Եղուարդ չէր գտնուեր: Արնայ երեւակայուիլ թէ ինչ անձկութեան մէջ ինկաւ խեղճ մայրը՝ իր սիրելի որդւոյն այսչափ երկայն ատեն տուն չդառնալուն վրայ. բայց անկարելի է ստորագրել առնեցած ցաւն ու յուսահատութիւնը՝ երբ որ ծառան իրիկունը մինակ տուն եկաւ եւ զըուցեց թէ տղուն ինչ եղածը չի գիտեր: Ամէն դի մարդիկ խաւրուեցան զինքը փնտռելու, բոլոր լըագիրներուն մէջ ծանօթութիւններ դրուեցան, Լոնտոնի եւ ամէն մեծ քաղաքներուն պատերուն վրայ յայտարարութեան թըղթեր կ'պոստեցան, մեծ վարձքեր խոտանալով տղան մօրը բերողին կամ գոնէ վրան տեղեկութիւն մը տուողին: Բայց ամէն ճիգն անօգուտ եղաւ: Վերջապէս ամէնքը մտքերնին գրին որ տղան կամ աւազան մը ինկած է եւ կամ Գնչուներէ (Չինկեաններէ) գողցուած է, որոնք պատժէ վախնալով՝ զինքը ետ չեն բերեր:

Մոնդեկիու տիկինն աս անստուգութեան մէջ երկու երկայն տարիներ անցուց: Չմեռը յառաջուան սովորութեան համեմատ՝ քաղաք չէր դառնար, հապա բոլոր ժամանակը ցաւով ու առանձնութեամբ գեղը կ'անցընէր: Վերջապէս քոյրերէն մէկը կարգուելով, շատ անգամ գէմ դնելէն ետեւ՝ տիկինը յանձն առաւ նոյն գէպէն համար պարահանգէս եւ խնջոյք մը տալու, որոնց պատրաստութիւններուն անձամբ հսկելու համար՝ Լոնտոն եկաւ:

Կերակուրներն եփուելու ատեն՝ մէկէն Կրակ կրակ աղաղակէն տունն աղմկի ու շփոթութեան մէջ ինկաւ: Կերեւայ որ խոհակերներէն մէկը կաթսայ մը դարձուցած եւ կրակարանը բռնկուցած էր: Անմիջապէս ծխան մաքրողներ կանչուեցան, եւ անոնց մանչերէն մէկը ծխանէն վեր ելաւ. բայց ծխէն գրեթէ շնչասպառ եղած՝ շուտ մը վար ինկաւ: Մոնդեկիու տիկինն անձամբ աւճապարեց խեղճ տղուն օգնութեան եկաւ՝ հետը քացախ ու հոտաւետ նիւթեր բերելով, եւ անմիջապէս սկսաւ անոր քունքերն ու վիզը շփել: Մէյ մ'ալ յանկարծակի, Ո՛հ Եղուարդս, գոչեց ու մարած գետինն ինկաւ: Խեղճը գլուխը դալէն ետեւ, ծխան մաքրող մանչը գիրկն առաւ ու սրտին վրայ ճնշելով, Աս է իմ սիրելի Եղուարդս, աս է իմ կորսուած որդիս, կը կրկնէր: Կերեւայ որ նոյն տղուն վրէն վրայ գտնուող նշանէ մը զինքը ճանչցած ըլլայ:

Ծխան մաքրողներուն վարպետը տղան ինչպէս ձեռք անցուցած ըլլալուն վրայ հարցուելով, պատասխանեց որ շուրջ տարի մը յառաջ Գնչու կնիկանէ մը գնած է, որն որ կ'ըսէր թէ իր որդին ըլլայ: Իսկ տղան միայն այսչափ կը յիշէր որ քանի մը հողի իրեն պտուղ տուած եւ ըսած էին թէ զինքը տունը մօրը կը տանին. բայց իշու մը վրայ հեծցուցած՝ հեռու տեղ մը տարած էին, եւ երկայն ժամանակ պահելէն ետեւ՝ ըսած էին որ պէտք է երթայ ծխան մաքրողին հետ ապրի, որն որ իր հայրն է: Ամէն անգամ որ, ըսաւ, մօրս եւ մեր գեղեցիկ տան վրայ խօսք կը բանայի, զիս այնպէս սաստիկ կը ծեծէին, որ ալ գրեթէ անոնց վրայ մտածելու իսկ կը վախնայի: Բայց վարպետս՝ ծխան մաքրողը՝ ինձի շատ աղէկ կը նայէր:

Մոնդեկիու տիկինը նոյն մարդն ըստ պատշաճի վարձատրեց, եւ ան ատենէն վեր ամէն տարի մայրաքաղաքին բոլոր ծխան մաքրողներուն համար տօն կը կատարէր ու խնջոյք կ'ընէր Մայիսի 1ին, որ Եղուարդայ ծննդեան օրն էր, եւ աս վերջինը միշտ սեղանին գլուխը կը նստէր: Աս գէպը շատ տարի յառաջ պատահած է, եւ Մոնդեկիու տիկինն ու Եղուարդ շատոնց մեռած են. սակայն եւ այնպէս Մայիսին առաջին օրը ծխան մաքրողները մեծ հանդիսութեամբ իրենց տօնը կը կատարեն: Նոյն օրը Լոնտոնի ամէն կողմերը մարդ զանոնք կը տեսնէ ծոպքերով եւ ամէն տեսակ զարդելով զարդարուած, որ երաժշտութիւն ընելով ու պարելով փողոցները կը պտըտին:

Մ Ե Ն Ե Լ ՈՒ Ր Ք

Անգղիայի լրագիրները:

Անգղիայի մէջ հիմա 1165 լրագիր կը հրատարակուին, քաղաքականներն եւ ուսումնականները մէկտեղ հաշուելով: Ասոնցմէ 845 հատը՝ Անգղիայի մէջ, 139 հատը՝ Սկոթլանդի մէջ, 33 հատը՝ Ուելսի մէջ, 134 հատը՝ Իրլանդիայի մէջ, եւ 14 հատը՝ Բրիտանական կղզեաց վրայ կ'ընեն: — Ասկէ շուրջ տասնութէ մարի յառաջ բոլոր տէրութեան մէջ միայն 563 լրագիր կար:

Անգղիայի շոգոյ մեքենաները:

Նոր տեղեկութեանց նայելով, Անգղիայի մետաղի հանքերուն ու մետաղ հայեցելուն գործարաններուն մէջ 450,000 ձիու զօրութեամբ շոգեշարժ մեքենայ կը գործածուին: ձեռա-գործներու գործատանց մէջ՝ 1,350,000 ձիու զօրութեամբ, շոգեհանաւորուն մէջ՝ 850,000 ձիու, վայրաշարժ (locomotive) մեքենաներուն համար՝ 1 միլիոն ձիու: ամէնը մէկտեղ հաշուելով՝ կ'ընէ 3-650,000 ձիու զօրութիւն: Եւ որովհետեւ մեքենաները հասարակօրէն՝ վերը բուռած զօրութեան երեքպատկով կը գործեն, անոր համար վերի թիւը 11 միլիոնի բարձրացնելու է: Առ հասարակ մէկ ձիու զօրութիւնը եօթը մարդու զօրութեան կը հաւասարին: Արդ ըստ այսմ՝ Անգղիայի շոգոյ մեքենաներուն յառաջ բերած գործքը կատարելու համար 77 միլիոն մարդ հարկաւոր է, որն որ 250 միլիոն բնակչաց գործելու կարողութիւն ունեցող մասին կը համապատասխանէ: Ուստի Անգղիայի շոգոյ մեքենաներն աւելի կը գործեն, քան թէ բոլոր Եւրոպայի գործավարները մէկտեղ կրնային գործել՝ եթէ ամէնքը մէկտեղ իրենց բոլոր գործունէութիւնը մեքենական գործքերու բանեցընէին:

Ղուսնոյ ծիրանի գօտի:

Աճերիի Սետիֆ քաղաքէն կը գրեն որ նոյն տեղը Յուլիան 28ին, իրիկունը ժամը ութին երկինց վրայ շքեղ լուսնոյ ծիրանի գօտի մը տեսնուեր է: Նոյն միջոցին լուսինն ամպերով պատած էր, աս ամպերուն չորս կողմը կարմիր, գեղին ու կապույտ գունով լուսաւոր անիւներ կը տեսնուէին, որոնց ամենէն մեծը՝ որն որ գրեթէ 10—12 աստիճան շրջապատ ունէր, մանուշակագոյն էր, իսկ ամենէն պոքրիկը՝ կարմրագոյն: Անուրներն թրթռալով սկսան նուազիլ, երբ որ լուսնոյն առջեւը գլուխուղ ամպերը փարտեցան, եւ վերջապէս բոլորովին անհետ եղան՝ երբ որ լուսինը պայծառ երեւցաւ: Ետքէն լուսինը նորէն ամպերու պատահելով՝ նոյն երեւոյթը կրկնուեր է:

Հիւսիսայդ:

Տարւոյ Յունուարի 16ին իրիկունը ժամը ութին եւ իննին մէջ, Բոհեմիա զարմանալի շքեղութեամբ պայծառ հիւսիսայգ մ'երեւցաւ, որն որ գրեթէ կէս ժամի չափ երկինց վրայ մնաց: Հիւսիսայդը՝ որ աղեղն ձեւ մ'ունէր, միշտ շարժման ու կերպարանափոխութեան մէջ էր, եւ անընդհատ զանազան գոյներով (կարմիր, մանուշակագոյն, կանաչ ու ծիրանեգոյն) ճառագայթներ կ'արձակէր, որոնք մինչեւ զենիթ կը բարձրանային: Բոլոր հաստատութիւնը հրեղէն ծովի մը կը նմանէր, որուն գեղեցկութիւնը ստորագրելն անկարելի է: Վասն զի լուսոյ ճառագայթներուն գոյները շարունակ կը փոխուէին ու զանազան ձեւեր կ'աւելնէին: Արջապէս ցլմունքները սկսան նուազիլ, տկար լոյս մը տալ եւ ամենէն ետքը հաղիւ քանի մը լուսոյ շառաւիղներ կը տեսնուէին, որոնք քիչ մը ետքը բոլորովին աներեւոյթ եղան:

Չարմանալի խնդրուածք:

Քանի մը շաբաթ յառաջ հասարակ մարդուն մէկը Բրուսիայի թագաւորէն խնդրեց, որ վիճակահանութեան վերակա-

ցուներուն հրամայէ իրեն ան թիւը տալ, որուն հանուելի վիճակահանութեան մը մէջ ամենէն մեծ դրամոյ գումարը կ'իյնայ: Ինքն ալ իր կողմանէ գրով կը խոստանար նոյն ստղէն 30,000 դալեռ անմիջապէս, եւ ամէն տարի ալ 100 դալեռ գերմանական նաւատորմին շինութեան համար տալ:

Հուն՝ դողութեան օգնական:

Պերլինի վաճառանոցներուն մէկուն մէջ, բարձրահասակ կարգաւորեալ հազուած մարդ մը կը մտնէ, ետեւէն նոր ֆուտուլանտի յաղթանդամ՝ շուն մը ունենալով: Խեղ մը վաճառք առջեւը բերել կու տայ, եւ բան ճանչցողի պէս կը սկսի վաճառքները մէկիկ մէկիկ նայել, եւ անոնցմէ շատ մը բան ընտրելով, կը հրամայէ որ որոշեալ ժամանակ՝ այս ինչ տունը բերեն: Մարդուն ծանր կերպարանքն ու կարգաւորեալ հագուստը, ամենեւին չէր կրնար կասկած մը զարթուցանել: Ուստի վաճառականը որոշեալ ժամանակին խանութին մանչուն ձեռքով՝ վաճառքները Պարոնին կը խրկէ: Հաղիւ թէ տղան անկէ քիչ մը հեռացած էր, մէյ մ'ալ գնողը դիմացը կ'ելլէ, եւ բռնութեամբ առանց խօսք մ'ըսելու, վաճառքներուն կապոցը տղուն ձեռքէն կը յափշտակէ: Եւ որ ասոր վրայ տղան պոռալու կը սկսի եւ կապոցը նորէն առնելու փորձ կը փորձէ, մարդը զօրաւոր ապակի մը զարնելով, խեղճ տղան գետինը կը ձգէ: Անդին շունը վրան կը յարձակի եւ այնպէս ահագին կերպով կը սկսի հաղել, որ տղան վախէն եւ ոչ շարժելու կը համարձակի: Քանի մը բոյգ ետքը սուելու ձայն մը կը լսուի, եւ շունը կայծակի շուտութեամբ կ'ելլէ կ'երթայ: Տղան ոտք կ'ընէ, բայց արդէն թէ շունն ու թէ գողն աներեւոյթ եղած էին:

Խորհրդաւոր արկղ մը:

Մօտերս Միլանի մէջ երկու գործավար արկղ մ'առած՝ Փորդա Դիչինեղէ արուարձանին տներէն մէկուն դուռը կը շարնեն, կը հարցնեն որ Պարոն Լ. տունն է: — Զէ, գեղն է, կը պատասխանէ աղախինը: — Այ սատանայ, կը գոչեն երկու գործավարները: Ինք մեղի ըսած էր որ աս արկղը հոս բերնը: Հիմա նորէն պէտք էնք ետ տանիլ: — Աղախին աշխատութեան խնայելու համար, կ'ընէ որ տանտիրոջ սենեկին բանալին իր քովն է, եթէ կ'ուզեն, կրնան արկղն անոր սենեակը տանիլ: Աս առաջարկութիւնը կ'ընդունուի, արկղը վեր կը տալուի, եւ իրենք կ'ելլեն կ'երթան: Իրիկունը դրացիներէն մէկն աղախինոյն կը հարցնէ որ Պարոն Լ. գեղէն դարձած է: Եւ աղախինն ժխտական պատասխան ընդունելով, Աս զարմանալի է, կ'ընէ դրացին, սենեկին մէջ շուկ մը կայ: Ասոր վրայ աղախինը կասկածի կ'երթայ, եւ ցորեկը պատահածը դրացոյն կը պատմէ: Անմիջապէս ոստիկանութեան իմաց կը արուի: Գուռը կը բացուի: Մտուկին մէջ գող մը կը պառկէր, եւ արդէն քանի մը պահարան կտարելով, խել մը թանկագին բաներ գողցեր էր: Գողը ինք զինքն արգարացնելու համար կ'ըսէր որ ծանր քնոյ մէջ եղած ատեն՝ առեր զինքը հոս բերեր են: Ինչպէս կ'ենթադրուի, իր ջատագովութեան մտիկ չըրին, զինքն առին բանտ գրին:

Առերեւոյթ մեռեալ:

Նանդ քաղաքին Ս. Մարդէն արուարձանին մէջ, մտերս առերեւոյթ մեռեալ մը, 60 ժամ մահաքնոյ մէջ մնալէն ետեւ, ժողովրդապետական եկեղեցւոյն մէջ թաղման հանգեւոր կատարուած ատեն՝ կենդանացաւ: Արթնցած ատեն դադար այնպէս զօրութեամբ շարժեց, որ քիչ մնաց քովի աշտանակները կ'իյնային: Անմիջապէս դադարելն կափարկը բացին, եւ մեռելն աւանդատան մէջ խնամուելով, բոլորովին ինք իրեն եկաւ, այնպէս որ կէս ժամ ետքը կարող եղաւ բժշկի մը հետ կառքով տուն դառնալ: Ո՞վ կրնայ իր կնոջն ու երկու որդւոյն ուրախութիւնը պատմել:

ԲԱՐՈՑԱԿԷՊ

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

ԳԼՈՒԽ Ե.

Երկրորդ առաջին Պերիվ տիկինն առանկ գեշ էր, որ ստիպուեցաւ անկողնոյն մէջ նախաճաշ ընել: Իրիկուան դէմ Աննա ճամբորդութեանէն դարձաւ, եւ տիկինը զՀեղինէ դուրս հանելով՝ ժամէ մ'աւելի աղանդոյն հետ առանձին մնաց: Աղջիկը որ իր դուրս հանուելուն վրայ զարմացած ու վշտացած էր, ներս մտած ատեն արտաքյ կարգի վախճաւ մօրն այլայլութիւնը տեսնելով: Տիկինը երեսին վրայ՝ սովորական նուազութեան տեղ՝ զայրացում ու սարսափ նկարուած էր: Նոյն այլայլութիւնը բոլոր իրիկունն ալ տեսեց, անոր համար ուղեց որ Աննա գիշերը քովը մնայ: Երեք օր Պերիվ տիկինը գրեթէ մի եւ նոյն վիճակին մէջ մնաց, եւ նոյն երեք օրերը Հեղինէին համար վերջին աստիճանի անձկութեան օրեր եղան: Բոլոր իր մտածմունքը կը գրաւէր աս վախը որ կարելի է թէ մայրը կը մեռնի:

Չորրորդ օրը տիկինն անկողնէն ելաւ: Քիչ մը բան ուտելէն ետեւ՝ ուղեց առանձին մնալ: Աղջիկը նոյն ժամանակ գնաց հանգչեցաւ. իսկ Հեղինէ՝ թէպէտ բոլոր գիշեր մօրը քովը սպասած էր, բայց ցաւէն ու տրտմութենէն չկրնար լսել տեղ մը հանգիստ կենալ կամ քնանալ, ուղեց պարտէզ իջնալ որ օդ առնու: Ժամ մը ետքը վեր ելելով՝ երբ որ մօրը քովը գնաց, տիկինը իրեն այնչափ տկար երեւցաւ, որ զԱննա կանչեց եւ երկուքը մէկ ըլլալով՝ նորէն անկողին դրին: Նոյն գիշերն ալ Հեղինէ մօրը քովն անցուց:

Առաջին գէմ տիկինն ինք զինքը քիչ մը աղէկ իմանալով՝ աղջկանը շնորհակալ եղաւ գիշերը քովն արթնուլ կենալուն համար, եւ յայտնեց որ ժողովրդապետին հետ տեսնուել կ'ուզէ:

Հեղինէ զաղախինն արթնցուց, մօրը բաղձանքն իմացուց, եւ զրուցեց որ երթայ շուտ մը ժողովրդապետը կանչէ: Բայց զարմացմամբ տեսաւ որ Աննա ամենեւին չարժուամ մը չընէր երթալու: Եւ քիչ մը ետքը երկուքն առանձին գտնուած ժամանակին նորէն իյնեցուց: Ասդին անգին վազելու ատեն չունիմ, օրիորդ, պատասխանեց Աննա բարձրամոտութեամբ: Եւ երբ որ աղջիկը կ'ուզէր ստիպել որ երթայ, աւելի եւս յանդիմութեամբ զրուցեց որ Չեղի չիվերաբերիր:

Ինչ, ինձի չիվերաբերիր, գոչեց Հեղինէ զայրացմամբ: Ինչպէս կրնաս յանդգնել ասանկ խօսք մ'ընելու երբ որ մօրս կողմանէ քեզի կը հրամայեմ:

Տիկինն ինք իրեն տէր չէ, խելքը վրան չէ, պատասխանեց Աննա՝ քիչ մ'աւելի քաղցրութեամբ: Անկից ալ զատ՝ քահանան ինչ պիտ'որ ընէ. ամէն ամիս խոստովանալ չ'ըլլար:

— Մայրս հիւանդ է, բայց խելքը վրան է: Եւ թէպէտ խոստովանալը ըլլալու հարկ չունենայ, բաւական է որ կ'ուզէ ժողովրդապետին հետ տեսնուել. պէտք է որ իր կամացը հնազանդիմ:

Հեղինէ աս խօսքերն ըսելէն ետեւ՝ թողուց մօրը քով գնաց, որն որ զինքն առանձին տեսնելուն՝ քիչ մը նեղացաւ:

Սիրելի՛ մայր, ժողովրդապետը կ'ուզէք, այնպէս չէ, հարցուց Հեղինէ:

Մայրը ժպտելով մը զխօսելու նշան բրաւ թէ այնպէս է: Անմիջապէս աղջիկը դուրս ելաւ եւ Աննայէն դրան բայլիքն ուղեց:

Այսպիսի անպարենութեամբ պատճառն ինչ է, պատասխանեց աղախինը. ժամանակն որ գայ՝ ես կ'երթամ: Գիտե՞ք որ տիկինը չ'ուզէր որ առանձին դուրս ելլէ:

Հեղինէ աւանց պատասխան տալու վար իջաւ եւ բակին վանդակին քովը գնաց, որ մարդ մ'անցած ատեն՝ մօրը կամքը կատարել տայ: Քիչ մը ետքը վարձակալը տեսնելով, աղաչեց որ երթայ ժողովրդապետը բերէ: Անմիջապէս ալ վեր ելաւ, մօրը քովը գնաց եւ բաւաւ որ զԹովմաս Ժողովրդապետը կանչելու խաւրեց:

Տիկինը՝ որն որ ալ ինչ խօսեր, նշան բրաւ թէ ըսածը հասկեցաւ, եւ զինքը գրկելէն ետեւ՝ ամուսնոյն կենդանագիրը վզէն հանեց, աղջկան վիզն անցուց: Հեղինէ լուսթեամբ աս մեծագին պարգէնն ընդունեցաւ. բայց անմիջապէս սկսաւ լալ՝ մտածելով որ անշուշտ մայրը շուտով մեռնելիքը գուշակելով, իրեն այնչափ սիրելի եղող բանէն կը բաժնուի:

Այսպէս լացած ատեն՝ Տէր Պետրարտէ ներս մտաւ, որուն վրայ հիւանդը խիստ ուրախացաւ: Աղջիկն աս ուրախութիւնը տեսնելով, սրտին մէջ սկսաւ յուսալ թէ տակաւին կրնայ առողջանալ: Գուրս ելելու ատեն Աննային հանգիպեցաւ, որն որ բարկութեամբ հարցուց թէ ինչո՞ւ այսպէս անպարտէ ժողովրդապետը կանչել տուաւ: Խօսքը լմնցուց ըսելով որ Բայց ըրածնիդ պարտաւ է, օգուտ մը չունի:

Ինչո՞ւ, ինչ ըսել կ'ուզես, հարցուց Հեղինէ՝ աղախինոյն յանդիմանական կերպին վրայ զարմանալով:

— Հատ չ'անցնիր կ'իմանար:

Աս խօսքը խեղճ օրիորդին վրայ անանկ ազդեցութիւն ըրաւ, որ կեցած տեղը երկայն ժամանակ քար դարձածի պէս անշարժ մնաց, մինչեւ որ ժողովրդապետը դուրս ելելով, զինքը նոյն վիճակէն հանեց:

Սիրելի՛ աղջիկ, բաւա քաղցրութեամբ յարգելի ծերունին, պէտք է որ արիւնաս եւ Աստուծոյ կամաց հետ միարանիս: Չենք գիտեր որ արդեօք տակաւին կրնանք յոյս ունենալ, թէ չէ. բայց անգիտե՞ք որ աս աշխարհքիս մէջ ամէն պատահած բաները՝ միշտ մեր օգտին համար են: Աստուծոյ աւելեւ պէտք է որ խոնարհիմք եւ իր ողորմութեամբ մտաւորութիւն ունենանք: Աս ըսելով՝ խաչելութեան մ'առելու ծուր իջաւ, սկսաւ աղօթք ընել. Հեղինէ ալ քովը գետինն ինկած՝ արցունք թափելով, մօրն առողջանալը խնդրեց Աստուծոյ:

Քիչ մը այսպէս աղօթք ընելէն ետեւ՝ քահանան ոտը ելաւ, եւ ձեռուրները Հեղինէին վրայ տարածելով՝ զինքն օրհնեց: Ուրեմն ալ յոյս չկայ, հարցուց խեղճ աղջիկը հեծեծանք:

— Հիւսք չէ որ երբեք յուսահատիմք. հապա աղօթք ընելու ենք: Մայրդ խոստովանալ եղաւ. բայց մեծ դժուարութեամբ հագիւ կրցաւ լմնցնել, եւ ետքը լեղուն

կորսնցուց: Քուր գնաւ. հիմայ կ'երթամ վերջին օծում կը բերեմ:

Հեղինէ հնազանդելով՝ ներս մտաւ: Եւ տեսնելով որ հիւանդը միափելու պէս աչուրները գոցեր է, զինքը չարթնեցնելու համար՝ կամացուկ մը զլիւսուն վերելք նստեցաւ: Քառորդ մը ետքը տիկինն արթնեցաւ, անհանդարտութեամբ սկսաւ չորս կողմը նայել: Աղջիկը կարծելով որ զԱննա կ'ուզէ, ոտը ելաւ որ կանչէ. բայց մայրը՝ անձկութեամբ մ'երեսը նայելով եւ մատը բերնին վրայ դնելով, թող չտուաւ: Բարձրին տակէն բայլիք մը հանեց, իրեն տուաւ. եւ սենեկին մէկ անկիւնը կեցող դարան մը ցուցնելով՝ նշան բրաւ որ բանայ:

Աղջիկը դարանը բանալէն ետեւ՝ մօրն երեսը նայեցաւ, իմանալու համար որ ինչ կ'ուզէ: Տիկինը թաշկինակը չորս ծալեց եւ նորէն դարանը ցուցնելով՝ փնտռելու ձեւ մ'ըրաւ: Հեղինէ իմացաւ որ դարանին մէջ պահուած ծրարիկ մը պիտ'որ ըլլայ. եւ քիչ մը ասդին անդին նայելէն ետեւ՝ կանաչ թղթով պատած ու կնքուած ծրարիկ մը գտնելով՝ մօրը բերաւ:

Մայրը հարցաւ ան կերպով մը երեսը նայելով՝ մատուցնելուն վրայ տասնուչորս համրեց, իբրեւ թէ հարցնելու համար որ ինքնոյնչափ տարւան չէ: Ետքը դարձեալ նոյն կերպով մատուցնելուն վրայ տասն ութ համրեց եւ ծրարիկն կնքը բանալու ձեւ մ'ըրաւ: Ան ատեն Հեղինէ յիշեց մօրը խօսքը՝ որ ըսած էր թէ տասն ութ տարւան որ ըլլայ՝ ամէն բան կ'իմանայ. ուստի եւ հասկեցաւ թէ մօրը կամքն ան է՝ որ նոյն ծրարիկը տասն ութ տարեկան չեղած՝ չեմար: Անոր համար առաւ ծոցը դրաւ եւ ըսաւ. Ըսածնիդ հասկեցայ, սիրելի՛ մայր. բայց ինչո՞ւ համար:

Տիկինն երկիւրեք ցուցուց:

Ախ, մայր, դուք Հեղինէ՛ սաստիկ տրտմութեամբ, թէ Հեղինէ պիտ'որ երթաք, զիս հոստեղ ստանձին թող մի տաք, զիս ալ հետեւնիդ տարէք:

Աննա աս աղաղակ լսելով՝ վաղեց ներս եկաւ: Տիկինը հոգին աւանդած էր՝ աղջկանը բազկացը մէջ, որն որ անմիջապէս մարեցաւ ինկաւ:

Երբ որ Հեղինէն խելքը վրան եկաւ, աղախինն իր սովորականէն աւելի քաղցրութեամբ մը իրեն աղաչեց որ սենեկէն դուրս ելլէ, որովհետեւ ալ մօրն օգուտ մը չիկրնար ընել: Խեղճ աղջիկն աս խօսքին ստուգութիւն իմանալով, հնազանդեցաւ. բայց քիչ մը ետքը դարձեալ ներս մտաւ, որպէս զի ըրած աննորդիկ կորստեան վրայ մահուան անկողնոյն քովը լայ: Ինք լալով մօրը պաղած ձեռուրները պագած ատեն ժողովրդապետը ներս մտաւ: Հեղինէ մէկէն ոտը ելաւ, դիմացը գնաց եւ առատ արցունք թափելով ոտքն ինկաւ:

Բարեսիրտ ծերունին ալ շատ այլայլած ըլլալով՝ չըրցաւ բան մը զրուցել. լուսթեամբ անկողնոյն մօտեցաւ, եւ քիչ մը ատեն աղօթք ընելէն ետեւ՝ որը աղջիկն առաւ ուրիշ խուց մը տարաւ եւ հոն զինքը գտնուած վիճակին յարմար խօսքերով միջութարեւն ու յայտնեցնելու ետքը թէ մօրը կամքն ան է որ Աննային հետ ապրի, զինքն օրհնեց ու դուրս ելաւ: Իսկ Հեղինէ շուտ մը նորէն մօրը խուցը գնաց: